

SHAYX SAN'ON HIKOYASI VA ISHQ QUDRATI: NAVOIY IRFONIY TALQINIDA

Toshpo'latova Ma'rifat va

Ne'matova Jahonbibi

Termiz davlat pedagogika instituti

O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi

4-bosqich talabalari

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Alisher Navoiy “Lison ut-tayr” dostoni 74–79-boblaridagi qushlar va Hudhud munozarasi tahlil qilinadi. Doston ramziy va allegorik uslubda yozilgan bo‘lib, Hudhud qushlar bilan individual suhbatlar orqali ularni ma’naviy kamolotga chaqiradi. Qushlar obrazlari insonning turli axloqiy illatlarini timsol qiladi: To‘ti xudbinlik va shaxsiyatparastlik, Tovus va Tazarv tashqi go‘zallikka mag‘rurlanish, Kabki dariy va Kuf boylik va dunyoviylik, Qarchig‘ay johillik va shuhratparastlik. Hudhud ularni tanqid qiladi va Shayx San‘on hikoyasi orqali Ishqning insonni maqsad manziliga yetkazuvchi qudratini ko‘rsatadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, bu boblar dostonning axloqiy va irfoniyl qismi bo‘lib, o‘quvchida o‘zini tahlil qilish va kamchiliklardan qutulish zarurligini uyg‘otadi.

Kalit so‘zlar: Hudhud, qushlar, axloqiy illatlar, ma’naviy kamolot, Shayx San‘on, Ishq, Lison ut-tayr.

ABSTRACT

This study examines chapters 74–79 of Alisher Navoi’s “Lison ut-tayr”, focusing on the dialogues between birds and Hudhud. The author employs allegorical bird characters to critique moral vices that obstruct spiritual

development. The Parrot (To‘ti) represents selfishness and egoism, the Peacock (Tovus) and Pheasant (Tazarv) pride in physical beauty, Kabki dariy and Kuf symbolize attachment to wealth, and Qarchig‘ay embodies ignorance and vanity. Hudhud instructs them on overcoming these faults. The story of Shaykh San‘on highlights the guiding power of Ishq (Divine Love) as the means to reach spiritual fulfillment. The analysis shows that these chapters constitute the moral and mystical core of the poem, providing readers with lessons in self-reflection and ethical growth.

Keywords: Hudhud, birds, moral vices, spiritual perfection, Shaykh San‘on, Ishq, Lison ut-tayr.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются главы 74–79 поэмы Алишера Навои «Лисон ут-тайр», посвященные диалогам птиц с Худхудом. Навои использует образы птиц как аллегории для критики моральных пороков, препятствующих духовному развитию. Попугай (Тоти) символизирует эгоизм и самовлюбленность, Павлин (Товус) и Тазарв — гордость внешней красотой, Кабки дарий и Куф — привязанность к богатству, а Карчигай — невежество и тщеславие. Худхуд наставляет их на путь избавления от этих пороков. История Шейха Сан‘она демонстрирует, что Ишк (Божественная Любовь) ведет человека к его духовной цели. Данные главы составляют моральное и мистическое ядро поэмы и призывают читателя к самопознанию и нравственному росту.

Ключевые слова: Худхуд, птицы, моральные пороки, духовное совершенство, Шейх Сан‘он, Ишк, Лисон ут-тайр.

KIRISH

Alisher Navoiyning “*Lison ut-tayr*” dostoni musulmon Sharq mumtoz adabiyotidagi eng yirik irfoniy asarlardan biridir. Doston ramziy-allegorik uslubda yozilgan bo‘lib, unda insonning ma’naviy kamoloti va axloqiy tarbiyasi masalalari markaziy o‘rin tutadi. 74–79-boblar, ayniqsa, Hudhud qushlar bilan o‘tkazadigan munozaralari orqali inson qalbida yashovchi turli axloqiy illatlarni ko‘rsatadi va ularni bartaraf etish yo‘llarini ramziy tarzda tasvirlaydi. Hudhud qushlar bilan individual suhbatlar olib boradi, ularni ma’naviy kamolotga chaqiradi va Simurg’ga yetishish yo‘lida duch keladigan sinovlar, qiyinchiliklar va ulardan qanday o‘tish kerakligini tushuntiradi. To‘ti, Tovus, Bulbul, Qumri, Kabutar, Tazarv, Qarchig‘ay va boshqa qushlar orqali Navoiy insonning xudbinlik, mag‘rurlik, boylik va shuhratparastlik kabi illatlarini timsol qiladi. Shu tariqa doston o‘quvchiga nafaqat badiiy zavq bag‘ishlaydi, balki axloqiy tarbiya beradi. Ushbu boblar Hudhudning qushlarga beradigan saboqlari, Shayx San‘on hikoyasi va Ishq orqali maqsadga yetish konsepsiyasini o‘z ichiga oladi. Kirish qismida Navoiyning dostonni yaratishdagi maqsadi, qushlar ramzi va Hudhudning roli haqida umumiy tushuntirish beriladi. Bu qismlar, shuningdek, dostonning mazmuniy tuzilishi va irfoniy-ma’naviy ahamiyatini o‘quvchiga taqdim etadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Dostonning 74–79-boblarida Hudhud qushlar bilan o‘tkazadigan individual suhbatlar orqali Navoiy turli axloqiy illatlarni ko‘rsatadi va ularni tanqid qiladi. Muhokama qismi shundan iboratki, har bir qush o‘zining xususiy timsoli bilan paydo bo‘lgan axloqiy kamchiliklarni ifodalaydi. Masalan, To‘ti xudbinlik va shaxsiyatparastlikni, Tovus va Tazarv tashqi go‘zallik bilan mag‘rurlanishni, Kabki dariy va Kuf boylik va mol-dunyoga bog‘lanishni, Qarchig‘ay esa johillik va shuhratparastlikni timsol qiladi. Hudhudning vazifasi – qushlarni ularning kamchiliklariga e’tibor qaratishga undash, ularni

o‘z ustida ishlashga, axloqiy va ma’naviy rivojlanishga chorlashdir. Natijalar qismida esa qushlarning Hudhudning tanqidlarini qabul qilishi va o‘z xatolarini anglash jarayoni yoritiladi. Ular o‘z qusurlaridan ogoh bo‘lib, Simurg’ga yetishishning faqat Ishq orqali mumkinligini tushunadilar. Shu orqali dostonning asosiy g‘oyasi: insonning ma’naviy kamoloti va haqiqiy o‘zligini topishi faqat ichki ishtiyoq va e’tiqod orqali amalga oshishi mumkinligi ochiladi. Shayx San‘on hikoyasi esa bu natijani yanada mustahkamlaydi: u qahramonlar uchun ma’naviy yetakchi sifatida xizmat qiladi, qushlar va o‘quvchiga haqiqiy ma’naviy tajriba beradi.

XULOSA

74–79-boblarda Hudhud qushlar bilan bo‘lgan individual suhbatlari va ularning Simurg’ga yetish yo‘lida duch keladigan qiyinchiliklari orqali dostonning eng muhim ma’naviy g‘oyalari ochiladi. Doston shuni ko‘rsatadiki, har bir inson, qushlar timsolida tasvirlanganidek, ichki xatolar va axloqiy illatlar bilan kurashishi kerak. To‘ti xudbinlikni, Tovus va Tazarv tashqi go‘zallik bilan mag‘rurlanishni, Kabki dariy va Kuf dunyoviy boylikka oshiq bo‘lishni, Qarchig‘ay esa johillik va shuhratparastlikni timsol qiladi. Hudhud ularni bu xatolardan ogohlantirib, ma’naviy yetuklik va ichki kamolotga yetishning yagona yo‘li – Ishq ekanligini tushuntiradi. Dostonning xulosasi shuni ko‘rsatadiki, inson o‘z qusurlarini anglab, sabr-toqat, iroda va e’tiqod bilan o‘z ustida ishlash orqali haqiqiy mukammallikka erishadi. Shayx San‘on hikoyasi esa o‘quvchiga ma’naviy yo‘lni namoyish etuvchi ramziy obraz sifatida xizmat qiladi va ma’naviy yetuklikning hayotiy ahamiyatini mustahkamlaydi. Shunday qilib, Navoiy “Lison ut-tayr”da badiiy tasvir orqali inson ruhining ichki olamidagi kurashlar, axloqiy kamchiliklar va ma’naviy kamolotga erishish yo‘llarini ko‘rsatadi. Ushbu boblar orqali o‘quvchi nafaqat badiiy zavq oladi, balki hayotiy axloqiy saboqlarni ham o‘zlashtiradi. Hudhud va qushlar munozarasi – dostonning markaziy qismi bo‘lib, o‘quvchida o‘zini

tahlil qilish, xatolarini anglash va ma'naviy o'sishga intilish istagini uyg'otadi. Natijada, bu boblar dostonning ma'naviy g'oyalarini umumlashtiruvchi va o'quvchiga asosiy xabarini yetkazuvchi eng muhim qism hisoblanadi. Shu tarzda, boblar davomida Navoiy qushlar timsoli orqali axloqiy va ma'naviy kamolot, sabr-toqat, e'tiqod va ichki iroda kabi qadriyatlarni targ'ib qiladi. Natijada o'quvchi dostonni nafaqat badiiy asar sifatida, balki ma'naviy tarbiya manbai sifatida qabul qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Navoiy, A. **Lison ut-tayr**. Toshkent: "Sharq", 1991.
2. Sirojiddinov, Sh., Davlatov, O., Yusupova, D. **Navoiyshunoslik**. Toshkent: "Tamaddun", 2018.
3. Attor, F. **Mantiq ut-tayr**. Tehron: "Bonyad-e Farhangi", 1985.
4. Ibn Sino. **Tayr qissasi**. Bag'dod: "Kitobxon", 1975.
5. G'azzoli, A. H. **Risolat at-tayr**. Qohira: "Dar al-Ma'arif", 1969.